

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378.091.3-026.15: [005.336.2:316.77

Балахтар К. С.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРЕАТИВНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ (НА ПРИКЛАДІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» І «ФІЛОЛОГІЯ (АНГЛІЙСЬКА)»)

Балахтар К. С. Взаємозв'язок креативності та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій (на прикладі фахівців зі спеціальностей «соціальна робота» і «філологія (англійська)»). У статті представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку креативного потенціалу та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. Розглянуто основні підходи до розуміння науковцями змісту, рушійних сил та особливостей прояву креативності особистості в різних сферах діяльності. Обґрунтовано доцільність розвитку інформаційної компетентності майбутніх фахівців як професійно важливого утворення особистості, що має когнітивну, ціннісну та операційно-діяльну складові.

Наведено результати емпіричного дослідження особливостей інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій з різними рівнями креативності

Ключові слова: креативність, креативний потенціал, компетентність, інформаційна компетентність, фахівець з соціальної роботи, викладач іноземних мов.

Балахтар К. С. Взаємозв'язок креативності та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій (на прикладі фахівців зі спеціальностей «соціальна робота» і «філологія (англійська)»). В статті представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку креативного потенціалу та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. Розглянуто основні підходи до розуміння науковцями змісту, рушійних сил та особливостей прояву креативності особистості в різних сферах діяльності. Обґрунтовано доцільність розвитку інформаційної компетентності майбутніх фахівців як професійно важливого утворення особистості, що має когнітивну, ціннісну та операційно-діяльну складові.

Показано результати емпіричного дослідження особливостей інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій з різними рівнями креативності.

Ключевые слова: креативность, креативный потенциал, компетентность, информационная компетентность, специалист по социальной работе, преподаватель иностранных языков.

Постановка проблеми. В умовах реформаційних процесів в усіх напрямках життєдіяльності інформаційного суспільства, в тому числі освітній та соціальній сферах, спрямованих на досягнення рівня світових стандартів, перед закладами вищої освіти постало завдання максимального розкриття і розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів. Вирішення цього завдання в сучасному світі ускладнилось наявністю неймовірно насичених інформаційних потоків, доступністю, різноманітністю і кількістю інформації. Виникає проблема «А що з усім цим робити? – Вивчати, створювати нове, вигадувати, винаходити. Людина, котра постійно навчається, проявляє свою креативність та інноваційність. Креативність – головна якість людини в 21 столітті» [13].

Саме тому майбутньому фахівцю соціономічних професій важливо бути відповідальним, готовим до самовдосконалення і самореалізації, самостійно організувати як власну діяльність, так й інших людей, вміти слухати і чути, бути доброзичливим, комунікабельним, емоційно стійким, спостережливим, здатним проявляти емпатію, організаторські здібності тощо. Це неможливо зробити, не володіючи креативними здібностями, не розвиваючи креативний потенціал людини і критичне мислення.

Наразі актуальним є питання дослідження креативного потенціалу та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, орієнтованих на інноваційну, креативну діяльність, саморозвиток і самовдосконалення, оскільки реформування вищої освіти в умовах цивілізаційного розвитку та соціально-професійних методичних компетенцій через науково-технічну революцію актуалізують потребу у висококваліфікованих креативних фахівцях з критичним мисленням, «здатних відрізнити інформацію від фактів, генерувати нові ідеї, продукуючи різні рішення для розв'язання однієї і тієї самої проблеми» [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел (Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, А. Коджаспиров, С. Максименко, А. Маслоу, В. Моляко, В. Павленко, О. Попович та ін.)

дозволяє відзначити принципові відмінності у розумінні науковцями змісту, рушійних сил та особливостей реалізації креативності особистістю, її впливу на професійне зростання фахівця у закладах вищої освіти, його здатність вирішувати завдання різного характеру і спрямування у постійно мінливих обставинах, уміння приймати рішення в складних життєвих ситуаціях, знаходити необхідні джерела інформації, генерувати нетривіальні способи розв'язку проблем [8, с. 49].

Поняття «креативність» найчастіше використовують у нерозривному зв'язку з поняттями «творчість», «творчі здібності» як синонім, але, враховуючи, що у мові нема абсолютних синонімів, то варто диференціювати зміст понять творчості і креативності. Зокрема, науковці (Дж. Гілфорд, А. Коджаспиров, А. Морозов та ін.) вказують на відмінності у розумінні термінів «творчість» і «креативність» залежно від результативності діяльності, а саме: творчість – це процес творчої роботи, що передбачає створення якісно нового продукту, пошук нового, нестандартного вирішення завдання, тобто це діяльність, спрямована на процес і результат (В. Моляко [17] та ін.).

Щодо креативності, то це природна властивість особистості, що існує з народження людини; найвища форма активності особистості, що втілюється в продуктах творчості. Відомий вітчизняний науковець С. Максименко вказує, що креативність дозволяє людині проявляти себе, висловлювати свій внутрішній світ, змінюючи його, створювати не лише зовнішній світ, але і свій внутрішній [15, с. 30].

Етимологічне тлумачення поняття «креативність» свідчить, що «креатив» походить від англійського «creative» (такий, що передає або містить оригінальну ідею). Зокрема, в англійській мові терміни «креативність» (creativity) і «творчість» (creativeness) походять від слова «креативний». У Тлумачному словнику «креативність» (від латин. creo – творити, створювати) описують як творчу, спрямовану на створення (продукування) новаторську діяльність; здатність «до вироблення нових, оригінальних ідей та їх втілення, спрямованих на творчість» [5, с. 514], створення і пошуку нових оригінальних ідей, відхиляючись від прийнятих схем мислення успішно вирішувати завдання нестандартним чином.

Науковці визначають креативність як: універсальну творчу здібність, яку характеризують оригінальність, гнучкість (семантична, образна адаптивна, семантична спонтанна) [7]; процес переконструювання елементів в нових комбінаціях [26]; перетворення знань та ідей у нову форму, що виступає відповіддю на означену проблему; здатність людини вносити щось нове у досвід; здатність знаходити нові зв'язки; форма мислення, що перевершує звичайне логічне мислення; готовність до вирішення нових проблем та перетворення дійсності [1, с. 167–171] та ін.

Дослідники Дж. Гілфорд, Г. Айзенк, Д. Векслер, Я. Пономарьов, Е. Торренс розглядають креативність у контексті творчих здібностей людини, відповідно креативність тлумачать як творчі здібності індивіда, здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації [19, с. 237–241]. Інші дослідники (Р. Стенберг, Л. Термен, Р. Уайсберг) звертають увагу на те, що креативність становить результат високого інтелектуального розвитку особистості, її здатності до самозростання та самовдосконалення [22, с. 76–80]. А. Маслоу пояснює креативність як творчу спрямованість, притаманну всім, але вказує на ймовірність втрати більшістю під впливом створеної системи освіти, виховання та соціуму. Окреслені тлумачення даного поняття демонструють бачення креативних ідей науковцями як радикальних думок, висловлювань і висновків, що свідчать про результат діяльності людини і реалізацію у вигляді інновацій та майбутньої комерціалізації продукту [25].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу бачення С. Сисоевої, яка вважає креативність фундаментом творчої особистості, «детермінантою якої виступає творча активність індивіда». Науковець зазначає, що при цьому креативність об'єднує сукупність творчих задатків, умінь особистості, які визначають відповідний рівень і характер розвитку її творчих якостей, пізнавальних процесів, знань, умінь і навичок, враховуючи певні об'єктивні умови. Креативність забезпечує функціонування актуальної зони творчої діяльності людини і може виявлятися в кожного різною мірою, оскільки залежить і від засобів реалізації, і джерела походження, рівня усвідомлення, стійкості тощо. Але усе разом сприяє інноваційно-творчій діяльності особистості [22, с. 245] і передбачає взаємодію трьох компонентів: компетентності (сукупність знань і вмінь, якими володіє фахівець), здатності творчо мислити (еластичність і винахідливість у пошуках розв'язання проблеми) і мотивації (внутрішня зацікавленість у пошуку неординарного вирішення завдань). Тому важливо, щоб майбутній фахівець прагнув опанувати різні знання і навички, знайти нові підходи до вирішення проблемних ситуацій, але якщо у нього немає мотивації для виконання конкретного завдання чи діяльності, то він абсолютно нічого не буде робити [6, с. 12].

Таким чином, креативність безпосередньо пов'язана з активізацією пізнавальної, пошукової, комунікативної, мотиваційної та інших видів людської діяльності, сприяючи самореалізації особистості як у навчальній, так і професійній діяльності, ефективній науково-дослідницькій роботі, систематичному вдосконаленню змісту і методів навчання, що уможливорює неперервне інформаційне самооновлення особистості [10, с. 70]. Варто звернути увагу, що раніше креативність вважали найважливішим і відносно незалежним фактором обдарованості і талановитості [19, с. 237–241]. Креативність не лише забезпечує здатність включення до творчої діяльності, зумовлюючи появу нових

продуктів (наукових, культурних, соціальних, інформаційних, естетичних та ін.), а й проявляється у повсякденній творчості, спрямованій на розв'язання локальних проблем (підготовку нового проекту, інтерпретацію ситуації та ін.).

Тому надзвичайно важливо сформувані і розвинути креативність, а це можливо й актуально для кожної людини, причому варто вчитися на усіх шаблях освіти. Креативність передбачає вміння створювати нові зв'язки, відносини, конструювати ідеї в процесі самоорганізації мислення, активізувати творчий потенціал майбутнього фахівця і забезпечити здатність генерувати, розвивати, приймати і впроваджувати креативні ідеї у практичну діяльність, реалізуючи їх в різних галузях людської діяльності протягом життя [20, с. 106–108]. Це, з одного боку, не залежить від рівня розвитку інтелекту, а з іншого – креативність потребує інтелектуального розвитку вище за середній рівень, що сприятиме творчій продуктивності. «Креативність розглядають і як властивість особистості, яку можна розвинути, і як процес, яким можна керувати. Креативність починається з опанування знань, вивчення дисципліни та оволодіння способом мислення. Ми вчимося бути творчими, експериментуючи, досліджуючи, ставлячи під сумнів припущення, використовуючи уяву та синтезуючи інформацію» [28, с. 361–388].

Дослідження взаємозв'язку креативного потенціалу та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій потребує визначення сутності означеного феномену. Так, загалом, компетентність становить «динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну і подальшу навчальну діяльність, виступає результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [21].

Забезпеченню навчання, виховання, професійної підготовки особистості, формування професійної компетентності майбутніх фахівців в інформаційному суспільстві, розвитку їх інтелектуально творчого потенціалу сприяє упровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) – сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, що використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження й управління інформацією щодо визначення найбільш повного й оптимального змісту формування особистісної компетентності фахівців соціальної роботи, професійних знань, умінь, навичок та якостей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії з надання допомоги та підтримки людей, які опинились в скрутній ситуації [2, с. 93–104].

Інформаційна компетентність поєднує об'єктивну (вимоги, висунуті суспільством до професійної діяльності) й суб'єктивну сторони, причому суб'єктивна сторона передбачає віддзеркалення об'єктивної, що заломлюється через особистість фахівця, його професійну діяльність, особливості мотивації, саморозвитку і самовдосконалення власної інформаційної компетентності. Інформаційну компетентність визначають як: інтегративне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею у всіх її формах та представленнях – як в традиційній, друкованій формі, так і в електронній формі; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями, та здатності щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті [11, с. 175–178]; знання, уміння, навички і здатність їх застосовувати в нових інформаційних технологіях [9]; здатність знаходити, оцінювати, використовувати і повідомляти інформацію у всіх її видах [18]; поєднання комп'ютерної грамотності, вміння працювати з традиційними видами інформації в бібліотеці, технологічної грамотності, етики, критичного сприйняття і навичок комунікації [24].

На думку Н. Баловсяк, інформаційна компетентність поєднує інформаційну складову (здатність ефективно і продуктивно працювати з інформацією в усіх формах її представлення – самостійно шукати, аналізувати і відбирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати), комп'ютерно-технологічну (уміння і навички роботи з комп'ютерними програмами, інформаційними ресурсами та ін.) та процесуально-діяльнісну (здатність застосовувати сучасні інформаційні технології для вирішення різних професійних завдань) [3, с. 227–256]. Поєднання освітніх та інформаційних технологій породжують нові інтегровані технології навчання, засновані на Інтернет-технологіях, що уможливають необмежене і дуже дешеве тиражування навчальної інформації, швидку адресну її доставку, а також дозволяють зробити навчання інтерактивним, значно інтенсифікуючи освітній процес [12, с. 221]. Проте проблему впливу креативності на формування інформаційної компетентності майбутнього фахівця у науковій літературі висвітлено недостатньо, що зумовлює, в силу її актуальності, доцільність спеціальної уваги.

Відтак важливого значення набуває саме креативність, розвиток творчої активності майбутніх фахівців в умовах швидкої інформатизації суспільства як енергійних, цілеспрямованих, здатних генерувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні способи вирішення завдань, творчо й нестандартно мислити, бути готовими до інноваційних змін, набути «здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [1, с. 167–171].

Мета статті – презентувати результати емпіричного дослідження взаємозв'язку креативності та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Методика та організація дослідження. У дослідженні взяли участь 194 майбутніх фахівців з соціальної роботи та 166 майбутніх викладачів з іноземної (англійської) мови – студенти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, віком до 23 років.

Для з'ясування взаємозв'язку креативного потенціалу та інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій було використано опитувальник «Який ваш креативний потенціал» [4, с. 302–310], спрямований на дослідження здатності майбутніх фахівців до розвитку інформаційної компетентності, що забезпечується, зокрема їх креативним потенціалом, здатністю до саморозвитку, самовдосконалення й конструктивної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу у закладі вищої освіти.

За результатами теоретичного аналізу літератури (А. Зав'ялов [9], Я. Карлінська [11], О. Спірін [23], С. Семеріков [27] та ін.) та розуміння найбільш актуальних для фахівців соціономічних професій складових компетентності, відповідно до стандарту вищої освіти і Проекту ЄС TUNING, у структурі інформаційної компетентності виокремлюємо когнітивну (знання щодо якісного виконання професійних функцій, високий ступінь розуміння особливостей роботи з інформацією, можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій, усвідомлення наслідків своєї діяльності, потреби в самоосвіті та ін.), операційно-діяльнісну (набуття умінь і навичок роботи з інформацією в усіх її формах і представленнях, вміння застосувати інформаційно-комунікаційні технології у майбутній професійній діяльності, здатності до вироблення інноваційного стилю роботи із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій тощо) і ціннісну (ціннісне ставлення до власної обізнаності щодо професійної діяльності, інформаційно-комунікаційних технологій, власного професійного зростання, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку в професійній діяльності, застосування ІКТ та ін.) складові [16], зміст яких визначено з урахуванням специфіки досліджуваного феномену.

Методика незавершених речень в авторській модифікації дозволила виявити рівень розуміння й усвідомлення майбутніми фахівцями сутності інформаційної компетентності, здатність до вироблення креативного стилю роботи із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, ціннісне ставлення до інформаційної компетентності, мотиви і прагнення її розвитку. Операційно-діяльнісну складову інформаційної компетентності вивчали за допомогою аналізу проблемних ситуацій майбутньої професійної діяльності, що передбачали здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у соціономічній сфері або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов. За узагальненням результатів визначалися складові інформаційної компетентності як такі, що складають основу зазначеного феномену, та її рівні: високий (3 бали) – яскраво виражене позитивне ставлення до інформаційної компетентності, усвідомлення й набуття знань, умінь і навичок роботи з інформацією в усіх її формах і представленнях, високий ступінь розуміння можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності, постійне самовдосконалення і самоосвіта щодо розвитку інформаційної компетентності; середній (2 бали) – позитивне ставлення до власної обізнаності щодо професійної діяльності, недосконале розуміння особливостей роботи з інформацією, використання інформаційно-комунікаційних технологій; низький (1 бал) – нейтральне або негативне ставлення до опанування знань, умінь і навичок та інформаційної компетентності в цілому, низький ступінь прагнення до самовдосконалення і саморозвитку в професійній діяльності, застосування ІКТ. З метою кращого розуміння проблеми здійснювався порівняльний аналіз результатів дослідження креативності та інформаційної компетентності майбутніх фахівців двох спеціальностей («Соціальна робота» та «Філологія (англійська)»).

Статистична обробка даних і графічна презентація результатів здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 23.0).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. На першому етапі емпіричного дослідження визначено рівень креативності, креативний потенціал майбутніх фахівців соціономічних професій та його показники: допитливість і креативні можливості; віра в себе; стійкість та переконливість; амбіційність; «слухова» і зорова пам'ять; прагнення бути незалежною особистістю; вміння мислити абстрактно; зосередженість на справах (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних фахівців за рівнями креативності

Рівні креативності	Кількість досліджуваних студентів зі спеціальності «Соціальна робота», у %	Кількість досліджуваних студентів зі спеціальності «Філологія (англійська)», у %
низький	13,9	9,8
середній	83,5	65,4
високий	2,6	24,7

Як видно з табл. 1, переважну більшість майбутніх фахівців з соціальної роботи характеризує середній рівень креативності (83,5%), що свідчить про наявність розвинутих необхідних якостей, які допомагають їм творити, шукати нові ідеї та рішення у розв'язанні проблем різного характеру, але в певних ситуаціях у них можуть виникати й деякі труднощі. Високий рівень креативного потенціалу виявлено лише у незначній частині досліджуваних (2,6%), що забезпечує реалізацію їхніх особистісних і професійних можливостей та здібностей у різних формах творчої діяльності в освітньому процесі. Низький рівень свідчить про обмежений потенціал, який характеризує 13,9% досліджуваних, що може бути зумовлено ще й тим, що студенти недооцінюють себе, свої можливості, нездатні творити, бо не вірять у власні сили.

Щодо майбутніх викладачів іноземної мови, то в них рівень креативності дещо вищий, а саме: низький рівень креативності виявлено лише майже у десятої частини досліджуваних (9,6%), середній – 66,3% осіб, а високий – у майже чверті (24,1% досліджуваних). Це, на нашу думку, свідчить, що майбутні викладачі більш креативні, схильні до імпровізації, до застосування неочікуваних, але в той же час, цікавих методів викладання, до можливості ризикувати методами та техніками, до реалізації експериментів тощо.

За результатами дослідження складових інформаційної компетентності виявлено, що більшість майбутніх фахівців обох спеціальностей характеризує середній рівень когнітивної складової (78,9% фахівців з соціальної роботи і 66,3% – майбутні викладачі іноземних мов), афективної складової (77,3% і 62,0% відповідно) та операційно-діяльній складової (67,5% і 66,3% відповідно) інформаційної компетентності (табл. 2).

Таблиця 2

**Розподіл майбутніх фахівців соціономічних професій
за рівнями сформованості складових інформаційної компетентності**

Складові інформаційної компетентності	Рівні прояву, кількість досліджуваних у %					
	низький		середній		високий	
	соціальна робота	філологія (англійськ а)	соціальна робота	філологія (англійськ а)	соціальна робота	філологія (англійськ а)
когнітивна	16,0**	8,4**	78,9**	66,3**	5,2**	25,3**
ціннісна	16,5**	16,9**	77,3**	62,0**	6,2**	21,1**
операційно-діяльній	27,8*	22,3*	67,5*	66,3*	4,6*	11,4*

** – $p < 0,01$, * – $p < 0,05$

При цьому виявлені показники значно вище у майбутніх викладачів іноземних мов порівняно з майбутніми фахівцями з соціальної роботи. Крім того, високий рівень когнітивної складової характеризує четверту частину досліджуваних викладачів іноземних мов (25,3%), ціннісної – п'яту частину (21,1%) й операційно-діяльній – лише десяту частину осіб (11,4%). Це свідчить про розуміння й усвідомлення сутності інформаційної компетентності, набуття знань, умінь і навичок роботи з інформацією в усіх її формах і представленнях, високий ступінь розуміння можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності, прагнення до самовдосконалення і самоосвіти щодо розвитку інформаційної компетентності. Щодо фахівців з соціальної роботи, то високий рівень сформованості складових інформаційної компетентності виявлено у незначній частині досліджуваних ($p < 0,01$). Крім того, нейтральне або негативне ставлення до опанування знань, умінь і навичок та інформаційної компетентності в цілому виявлено у 16,0% фахівців з соціальної роботи і 8,4% викладачів. Низький рівень ціннісної складової встановлено у 16,5% фахівців і 16,9% викладачів. Це свідчить про відсутність позитивних переживань, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку в професійній діяльності. Щодо операційно-діяльній складової, то у середньому четверту частину досліджуваних характеризує низький рівень (27,8% – фахівців, 22,3% – викладачів іноземних мов). Такі здобувачі не виявляють особливого бажання застосувати ІКТ, набувати знання, умінь і навички роботи з інформацією, самовдосконалюватися. Отримані результати дослідження складових інформаційної компетентності (когнітивної, ціннісної та операційно-діяльній) дозволили виявити у викладачів іноземних мов вищі показники порівняно з аналогічними показниками фахівців з соціальної роботи.

Як видно з даних, наведених у табл. 3, рівень інформаційної компетентності для значної кількості досліджуваних є недостатнім. Так, високий і вище за середній рівні інформаційної компетентності виявлено у 8,4% і 19,3% відповідно викладачів іноземних мов і лише у 8,8% фахівців з соціальної роботи (2,1% і 6,7% відповідно). Переважна частина досліджуваних викладачів (44,6%) і

фахівців з соціальної роботи (59,8%) характеризуються середнім рівнем інформаційної компетентності. Тривогу викликає той факт, що майже третій частині досліджуваних фахівців з соціальної роботи властиві нижче за середній (18,6%) і низький (12,9%) рівні інформаційної компетентності. Щодо викладачів іноземних мов, то кожному п'ятому викладачеві властиві нижче за середній (21,1%) і низький (6,6%) рівні інформаційної компетентності. Отримані результати, на наш погляд, свідчать про недостатність сформованості здатності орієнтуватися в складних умовах сучасного інформаційного суспільства у майбутніх фахівців соціономічних професій ($p < 0,01$).

Таблиця 3

Розподіл майбутніх фахівців соціономічних професій за рівнями інформаційної компетентності

Рівні інформаційної компетентності	Кількість досліджуваних у %	
	соціальна робота	філологія (англійська)
низький	12,9**	6,6**
нижчий за середній	18,6**	21,1**
середній	59,8**	44,6**
вищий за середній	6,7**	19,3**
високий	2,1**	8,4**

** – $p < 0,01$

За результатами дисперсійного аналізу встановлено статистично значущі відмінності щодо особливостей інформаційної компетентності майбутніх фахівців залежно виду професійної діяльності (рис. 1).

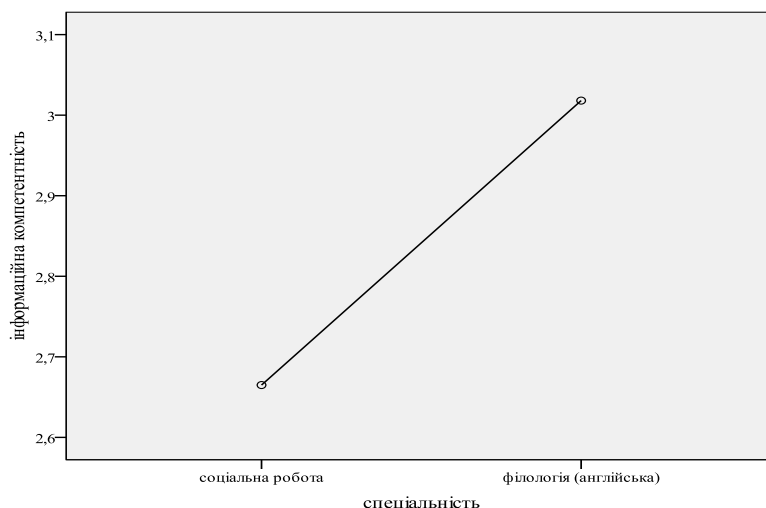


Рис. 1. Особливості інформаційної компетентності майбутніх фахівців різних спеціальностей (за результатами дисперсійного аналізу)

З рис. 1 випливає, що в майбутніх викладачів іноземних мов інформаційна компетентність розвинута краще і показники вище, ніж у майбутніх фахівців з соціальної роботи ($p < 0,01$). Відповідно до мети дослідження ми прагнули встановити, наскільки інформаційна компетентність залежить від рівня розвитку креативності, тобто чи існує взаємозв'язок особливостей інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій із різними рівнями креативності.

За критерієм χ^2 Пірсона визначено статистично значущі відмінності у рівнях інформаційної компетентності майбутніх фахівців з різними рівнями креативності: досліджувані, які мають високий рівень інформаційної компетентності, характеризуються водночас високим рівнем креативності ($\chi^2 = 38,03$, $p < 0,01$).

На заключному етапі емпіричного дослідження за результатами дисперсійного аналізу підтверджено припущення про вплив креативності на інформаційну компетентність фахівців незалежно від виду майбутньої професійної діяльності – встановлено статистично значущі відмінності у рівнях інформаційної компетентності (рис. 2).

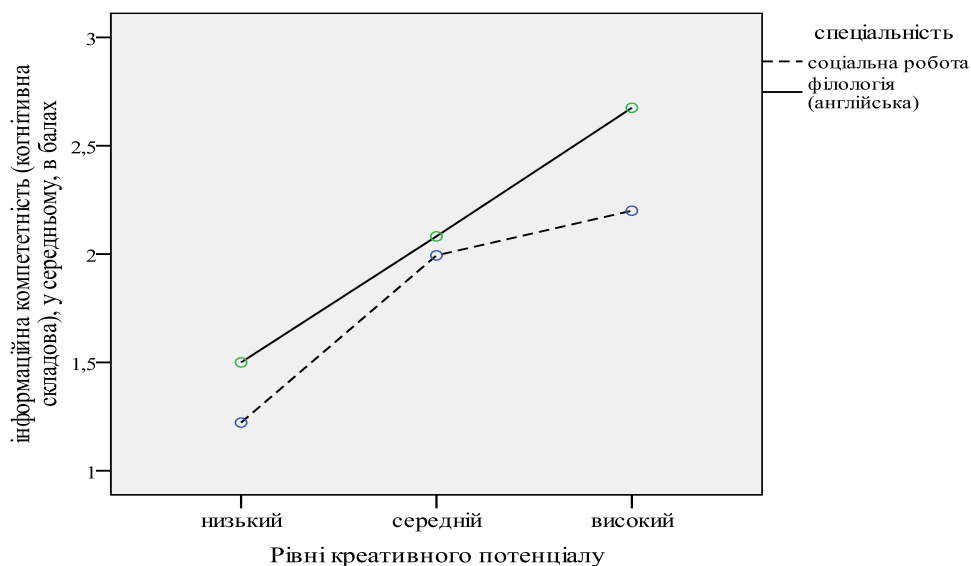


Рис. 2. Особливості інформаційної компетентності майбутніх фахівців різних спеціальностей залежно від рівня їх креативного потенціалу

Як видно з рис. 2, вищому рівню креативності відповідають вищі рівні інформаційної компетентності майбутніх фахівців ($p < 0,01$). Зокрема, за результатами дисперсійного аналізу, майбутніх фахівців, яким властивий низький рівень креативного потенціалу, причому як фахівцям з соціальної роботи, так і викладачам іноземної мови (у середньому 1,2 і 1,5 бала відповідно), характеризує і низький рівень інформаційної компетентності ($p < 0,01$). Найбільш розвинута інформаційна компетентність властива фахівцям з високим рівнем креативного потенціалу. При цьому майбутні викладачі іноземних мов характеризуються у цілому вищими рівнями як креативності, так і інформаційної компетентності ніж майбутні соціальні працівники ($p < 0,01$). Цей факт, на наш погляд, можна пояснити особливостями підготовки майбутніх фахівців із зазначених спеціальностей – у викладачів іноземних мов домінує професійно орієнтоване спілкування, спрямоване на формування професійного лексикон-тезаурусу, спеціальна підготовка до професійного спілкування, використання мультимедійних ресурсів телекомунікаційної мережі Internet, що передбачають опанування великих обсягів професійного тексту. Ймовірно, мають значення особистісні потреби щодо постійного саморозвитку і саморегуляції відповідно до вимог сьогодення, здатність пошуку інформації та ефективної роботи з нею у всіх її формах з орієнтацією на майбутню професійну діяльність (самоосвіта), здатність бути соціально активними працівниками, продукувати нові геніальні ідеї, шукати нетривіальні рішення у нестандартних ситуаціях, враховуючи власний досвід, знання, уміння і навички, можливості їх застосування і вдосконалення в нових інформаційних технологіях на шляху до самореалізації у професійній діяльності.

Висновки. Проаналізувавши креативний потенціал та інформаційну компетентність майбутніх фахівців соціономічних професій, можна зробити висновок про зв'язок зазначених феноменів. Причому фахівці з високим рівнем креативності мають вищий рівень інформаційної компетентності, ніж фахівці з низькою креативністю. Це, у свою чергу, свідчить про доцільність розвитку інформаційної компетентності майбутніх фахівців як професійно важливого утворення особистості, що зумовлює їх здатність орієнтуватися в складних умовах сучасного інформаційного суспільства, приймати рішення, генерувати і використовувати нові ідеї, задуми, інноваційні підходи у практиці професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці системи заходів із формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців у процесі їх підготовки в ЗВО, спеціально організованого психологічного навчання, спрямованого на розвиток їх креативності.

Список використаних джерел

1. Балахтар В. Креативний потенціал як показник професійного становлення фахівців з соціальної роботи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2018. №4. С. 167–171.
2. Балахтар В. В. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на формування професійної компетентності особистості фахівця соціальної роботи. *Information Technologies and Learning Tools*. 2018. Vol. 66. №4. 93–104. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/2066/1365>

3. Баловсяк Н. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. канд. пед. наук 13.00.04, Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України. Київ, 2006.
4. Бондарчук О. І. Методика дослідження особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін. Київ, 2014. С. 36–39.
5. Бусел В. (Ред.), Великий тлумачний словник сучасної української мови. (з дод. і допов.). Київ ; Ірпінь, Україна: ВТФ «Перун», 2005.
6. Вітвицька О., Підвальна О. Креативний менеджмент в діяльності підприємства. URL : <http://www.rusnauka.com/34-NIEK-2010/Economics/74728.doc.htm>
7. Гилфорд Д. Природа человеческого интеллекта. Москва : Прогресс, 1971.
8. Дімітрова-Бурлаєнко С. Підготовка студентів технічних університетів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності : дис. канд. пед. наук 13.00.04, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2018. С. 49.
9. Завьялов А. Формирование информационной компетентности у будущих специалистов в области новых информационных технологий. *Информационные технологии в образовании-2003* : материалы конференции. URL : <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2522.html>.
10. Ілляхова М. Значення креативної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2015. Вип. 13. С. 70-72. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2015_13_13
11. Карлінська Я. Інформаційна компетентність студентів як чинник толерантності. *Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії* : зб. матеріалів конференції. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. С. 175–178.
12. Кархут В. Методика навчання теоретичної механіки майбутніх вчителів математики з використанням інтернет-технологій : дис. канд. наук 13.00.02, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016.
13. Креативність – головна якість людини в 21 столітті. Проект «Креативна країна». URL : <https://creativecountry.org/aboutcreate>
14. Креативність та освіта: чому це має значення? URL : http://gohigher.org/creativity_and_education
15. Максименко С. Д. Генезис существования личности. Київ : КММ, 2006. 240 с.
16. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Наказ МОН України №1254 від 01.10.2019. URL : http://edu-mns.org.ua/img/news/8635/NakMON_1254_19.pdf
17. Моляко В., Музика О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень, Житомир : Рута, 2006.
18. Недбай В. Проектная методика как фактор развития информационной компетенции школьника на уроке иностранного языка в средней школе. 2001. URL : <http://pedsovet.alledu.ru/news.php?n=311&c=42>
19. Нікітюк О. Б., О. Ф. Євсюков. Креативність як невід’ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2010. Вип. 4. С. 237–241. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2010_4_55
20. Панчук О. Розвиток творчих здібностей майбутнього фахівця фізико-технологічного профілю як складової професійної компетентності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна*. 2016. Вип. 22. С. 106–108. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_ped_2016_22_35
21. Про вищу освіту. Закон України № 1556-VII. *Офіц. вісн. України*. № 63. Ст. 172. (2014. лип.1).
22. Сисоева С. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ : Поліграфкнига, 1996.
23. Спірін О. М., Вакалюк Т. А., Критерії добору відкритих web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. №4 (60). С. 275–287. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1815/1229>.
24. Caravello, P., Borah, Chair, E, Herschman, J., Mitchell, E. UCLA Library Information Competence at UCLA: Report of a Survey Project. URL : http://www.library.ucla.edu/infocompetence/index_noframes.htm.
25. Maslow, A. Creativity in Self Actualizing People. in H. H. Anderson (Ed.), *Creativity and its Cultivation*. Harper Row, New York, USA, 1959. P. 83–95.
26. Mednick, S. The associative basis of the creative process. *Psychological Review*. 69. USA. 1962. P. 220–232.
27. Our sustainable coronavirus future [Electronic resource] / eds. : S. Semerikov, S. Chukharev, S. Sakhno, A. Striuk, V. Osadchyi, V. Solovieva, T. Vakaliuk, P. Nechypurenko, O. Bondarenko, H. Danylchuk. *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)*. Kryvyi Rih, Ukraine, May 20-22, 2020. Kryvyi Rih, 2020. E3S Web of Conferences, Vol. 166, Article 00001. URL : https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2020/26/e3sconf_icsf2020_00001/e3sconf_icsf2020_00001.html. DOI: 10.1051/e3sconf/202016600001
28. Scott, G., Leritz, L. and Mumford, M. The Effectiveness of Creativity Training. *Creativity Research Journal*. 2004. Vol. 16. № 4. P. 361–388.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Balakhtar V. Kreatyvnyi potentsial yak pokaznyk profesiinoho stanovlennia fakhivtsiv z sotsialnoi roboty. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Psykholohichni nauky*. 2018. №4. S. 167–171.
2. Balakhtar V. Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na formuvannia profesiinnoi kompetentnosti osobystosti fakhivtsia sotsialnoi roboty. *Information Technologies and Learning Tools*. 2018. Vol. 66. №4. 93–104. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/2066/1365>
3. Balovsiak N. Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho ekonomista v protsesi profesiinoi pidhotovky : dys. kand. pед. nauk 13.00.04, Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity NAPN Ukrainy. Kyiv, 2006.

4. Bondarchuk O. I. *Metodyka doslidzhennia osoblyvostei psykholohichnoi hotovnosti kerivnykiv osvity orhanizatsii do diialnosti v umovakh zmin*. Kyiv, 2014. S. 36–39.
5. Busel V. (Red.), *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. (z dod. i dopov.). Kyiv ; Irpin, Ukraina: VTF «Perun», 2005.
6. Vitvitska O., Pidvalna O. *Kreatyvnyi menedzhment v diialnosti pidpriemstva*. URL : <http://www.rusnauka.com/34-NIEK-2010/Economics/74728.doc.htm>
7. Gilford D. *Priroda chelovecheskogo intellekta*. Moskva : Progress, 1971.
8. Dimitrova-Burlaienko S. *Pidhotovka studentiv tekhnichnykh universytetiv do vyjavlennia kreatyvnoi kompetentnosti u profesiinii diialnosti* : dys. kand. ped. nauk 13.00.04, Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody, Kharkiv, 2018. S. 49.
9. Zav'jalov A. *Formirovanie informacionnoj kompetentnosti u budushhih specialistov v oblasti novykh informacionnykh tehnologii. Informacionnye tehnologii v obrazovanii-2003* : materialy konferencii. URL : <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2522.html>.
10. Illiakhova M. *Znachennia kreatyvnoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pisliadyplomnoi osvity. Visnyk pisliadyplomnoi osvity*. 2015. Vyp. 13. S. 70–72. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2015_13_13
11. Karlinska Ya. *Informatsiina kompetentnist studentiv yak chynnyk tolerantnosti. Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnykh uchyteliv do pedahohichnoi dii* : zb. materialiv konferencii. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka, 2011. S. 175–178.
12. Karkhut V. *Metodyka navchannia teoretychnoi mekhaniky maibutnykh vchyteliv matematyky z vykorystanniam internet-teknolohii* : dys. kand. nauk 13.00.02, Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 2016.
13. *Kreatyvnist – holovna yakist liudyny v 21 stolitti. Proekt «Kreatyvna kraina»*. URL : <https://creativecountry.org/aboutcreate>
14. *Kreatyvnist ta osvita: chomu tse maie znachennia?* URL : http://gohigher.org/creativity_and_education
15. Maksymenko S. D. *Henezys sushchestvovanyia lychnosti*. Kyiv : KMM, 2006. 240 s.
16. *Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity*. Nakaz MON Ukrainy №1254 vid 01.10.2019. URL : http://edu-mns.org.ua/img/news/8635/NakMON_1254_19.pdf
17. Moliako V., Muzyka O. *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzen*, Zhytomyr : Ruta, 2006.
18. Nedbaj V. *Proektnaja metodika kak faktor razvitiia informacionnoj kompetentcii shkol'nika na uroke inostrannogo jazyka v srednej shkole*. 2001. URL : <http://pedsovet.alledu.ru/news.php?n=311&c=42>
19. Nikitiuk O. B., O. F. Yevsiukov. *Kreatyvnist yak nevidimnyi komponent intelektualnogo rozvytku tvorchoi osobystosti v protsesi navchannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho universytetu Povitrianykh syl*. 2010. Vyp. 4. S. 237–241. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2010_4_55
20. Panchuk O. *Rozvytok tvorchykh zdibnostei maibutnoho fakhivtsia fizyko-teknolohichnogo profilu yak skladovoi profesiinoi kompetentnosti. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu im. Ivana Ohiiienka. Seriiia : Pedahohichna*. 2016. Vyp. 22. S. 106–108. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_ped_2016_22_35
21. *Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy № 1556-VII. Ofits. visn. Ukrainy. № 63. St. 172. (2014. lyp.1)*.
22. Sysoieva S. *Pidhotovka vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia*. Kyiv : Polihrafknyha, 1996.
23. Spirin O. M., Vakaliuk T. A., Kryterii doboru vidkrytykh web-opiiientovanykh tekhnolohii navchannia osnov prohramuvannia maibutnykh uchyteliv informatyky. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2017. №4 (60). S. 275–287. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1815/1229>.
24. Caravello, P., Borah, Chair, E, Herschman, J., Mitchell, E. *UCLA Library Information Competence at UCLA: Report of a Survey Project*. URL : http://www.library.ucla.edu/infocompetence/index_noframes.htm.
25. Maslow, A. *Creativity in Self Actualizing People*. in H. H. Anderson (Ed.), *Creativity and its Cultivation*. Harper Row, New York, USA, 1959. P. 83–95.
26. Mednick, S. *The associative basis of the creative process. Psychological Review*. 69. USA. 1962. P. 220–232.
27. *Our sustainable coronavirus future [Electronic resource] / eds. : S. Semerikov, S. Chukharev, S. Sakhno, A. Striuk, V. Osadchyi, V. Solovieva, T. Vakaliuk, P. Nechypurenko, O. Bondarenko, H. Danylchuk. The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)*. Kryvyi Rih, Ukraine, May 20-22, 2020. Kryvyi Rih, 2020. E3S Web of Conferences, Vol. 166, Article 00001. URL : https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2020/26/e3sconf_icsf2020_00001/e3sconf_icsf2020_00001.html. DOI: 10.1051/e3sconf/202016600001
28. Scott, G., Leritz, L. and Mumford, M. *The Effectiveness of Creativity Training. Creativity Research Journal*. 2004. Vol. 16. № 4. P. 361–388.

Balakhtar, K. S. The relationship between creativity and information competence of future sociomic professionals (illustrated by an example of social work and English language students). The article presents the results of an empirical study on the relationship between creative potential and information competence of students of sociomic professions. The author considers the basic approaches to understanding of the content, driving forces and features of creativity in various activities as well as analyzes the ways of development of students' information competence as a professionally important attribute, which is made up of the following components: a cognitive component (good professional knowledge, good knowledge of information and communication technologies, understanding of the outcomes of their work, as well as need for self-education, etc.), a value component (positive attitudes to their profession-related knowledge, information and communication technologies, personal professional development, etc.) and an operational component (skills to work with information in all its forms, to apply information and communication technologies, the use of innovative work styles based on information and communication technologies, etc.).

The author presents the results of an empirical study of the information competence of future sociomic professionals with different levels of creativity, which have shown that the higher students' creativity, the better their

information competence. The use of special creativity development training programs could improve students' information competence.

Key words: creativity, creative potential, competence, information competence, social worker, foreign language teacher.

Відомості про автора

Балахтар Катерина Сергіївна, асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, докторант кафедри психології управління Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Чернівці, Україна.

Balakhtar, Kateryna Serhiivna, assistant of the Department of Communicative Linguistics and translation of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University, Doctoral Student, Department of Management Psychology Central Institute of Postgraduate Teaching Education of the University of Educational Management of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Chernivtsi, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6343-2888>

E-mail: k.balakhtar@chnu.edu.ua

УДК 159.9

Карамушка Л. М.

ВПЛИВ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ НА СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Карамушка Л. М. Вплив копінг-стратегій на структурні компоненти психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій. У статті на основі емпіричного дослідження виявлено, що рівень розвитку копінг-стратегій персоналу освітніх організацій переважно перебуває на середньому рівні. Виявлено, що копінг-стратегії впливають на компоненти психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій, однак цей вплив здійснюється по-різному. Позитивний вплив здійснюють такі «активні» та «продуктивні» копінг-стратегії, як «орієнтація на вирішення завдання» та «соціальне відволікання». Негативний вплив здійснює копінг-стратегія «спрямованість на емоції», яка є «пасивною» та «непродуктивною». Копінг-стратегії «уникнення» та «відволікання», які є «пасивними», а також «непродуктивними» щодо розв'язання проблем, з якими стикається персонал освітніх організацій, все ж таки позитивно впливають на підвищення вираженості окремих компонентів психологічного здоров'я.

Ключові слова: копінг-стратегії; типи копінг-стратегій; психологічне здоров'я, структурні компоненти психологічного здоров'я, когнітивно-емоційний компонент, рефлексивно-особистісний, операційно-функціональний компонент, освітні організації, персонал освітніх організацій.

Карамушка Л. Н. Влияние копинг-стратегий на структурные компоненты психологического здоровья персонала образовательных организаций. В статье на основе эмпирического исследования установлено, что уровень развития копинг-стратегий персонала образовательных организаций преимущественно находится на среднем уровне. Выявлено, что копинг-стратегии влияют на компоненты психологического здоровья персонала образовательных организаций, однако данное влияние осуществляется по-разному. Положительное влияние осуществляют такие «активные» и «продуктивные» копинг-стратегии, как «ориентация на решение задачи» и «социальное отвлечение». Негативное влияние оказывает копинг-стратегия «направленность на эмоции», которая является «пассивной» и «непродуктивной». Копинг-стратегии «избегание» и «отвлечение», которые являются «пассивными», а также «непродуктивными» по отношению к решению проблем, с которыми сталкивается персонал образовательных организаций, все же положительно влияют на повышение выраженности отдельных компонентов психологического здоровья.

Ключевые слова: копинг-стратегии; типы копинг-стратегий; психологическое здоровье, структурные компоненты психологического здоровья, когнитивно-эмоциональный компонент, рефлексивно-личностный, операционно-функциональный компонент, образовательные организации, персонал образовательных организаций.

Постановка проблеми. Інноваційний характер діяльності персоналу освітніх організацій в умовах освітніх реформ та складні соціально-економічні умови, в яких функціонують заклади загальної середньої освіти, обумовлюють посилення проблеми забезпечення психологічного здоров'я цієї категорії фахівців. Одним із важливих аспектів цієї проблеми є пошук особистісних ресурсів, врахування яких може сприяти забезпеченню психологічного здоров'я освітнього персоналу. Одним із таких ресурсів можуть виступати копінг-стратегії, які використовує персонал освітніх організацій для подолання ситуацій життєвого та професійного напруження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури показує, що проблема копінг-стратегій знайшла відображення в роботах зарубіжних (Л. Анциферова [1], В. Бодров [2], Н. Водоп'янова [3]; Т. Крюкова [13]; С.Нартова-Бочавер [16]; R. Lazarus [27]; E. Frydenberg, R. Lewis